

## АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОЗОВ У СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: ПРАВОВА ПРИРОДА, ДОКТРИНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

### ADMINISTRATIVE CLAIM IN THE SYSTEM OF ADMINISTRATIVE JUSTICE OF UKRAINE: LEGAL NATURE, DOCTRINAL DEVELOPMENT AND MODERN CHALLENGES

Лисак О.М., к.ю.н., адвокат

У статті досліджується інститут адміністративного позову як концептуальне ядро сучасної моделі адміністративної юстиції України та ключовий процесуальний засіб реалізації конституційного права особи на судовий захист у публічно-правових відносинах. Показано, що його інституалізація в Кодексі адміністративного судочинства України забезпечила перехід від скаргової моделі до повноцінного позовного провадження, заснованого на засадах змагальності, юридичної рівності сторін та повної судової юрисдикції адміністративних судів щодо актів, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Розкрито нормативний зміст інституту адміністративного позову: підстави звернення до суду, вимоги до форми й змісту позовної заяви, коло суб'єктів, предмет судового оскарження, процесуальні наслідки подання та розгляду позову. Проаналізовано еволюцію наукових підходів до визначення оптимальної процесуальної форми захисту прав у публічно-правовій сфері (позовна модель vs. провадження за скаргю), а також доктринальні підходи до розуміння правової природи адміністративного позову, його дуалістичного (матеріально-процесуального) характеру та ролі в структурі права на судовий захист. Узагальнюються дисертаційні та монографічні дослідження українських учених, у тому числі новітні праці 2022–2025 рр., у яких адміністративний позов розглядається крізь призму доступу до правосуддя, гарантій справедливого судового розгляду та ефективних засобів юридичного захисту від публічної влади. Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення законодавчого регулювання та судової практики з урахуванням сучасних викликів публічного управління й європейських стандартів верховенства права.

**Ключові слова:** адміністративний позов, адміністративна юстиція, КАС України, публічно-правові відносини, право на судовий захист, повна судова юрисдикція, публічна адміністрація.

The article examines the institution of administrative claim as the conceptual core of the modern model of administrative justice of Ukraine and the key procedural means of implementing the constitutional right of an individual to judicial protection in public-legal relations. It is shown that its institutionalization in the Code of Administrative Procedure of Ukraine ensured the transition from the complaint model to a full-fledged claim proceedings based on the principles of adversarial nature, legal equality of parties and full judicial jurisdiction of administrative courts over acts, actions and inaction of subjects of power. The normative content of the institution of administrative claim is revealed: grounds for applying to the court, requirements for the form and content of the statement of claim, the range of subjects, the subject of judicial appeal, the procedural consequences of filing and considering the claim. The evolution of scientific approaches to determining the optimal procedural form of protection of rights in the public legal sphere (claim model vs. proceedings based on a complaint) is analyzed, as well as doctrinal approaches to understanding the legal nature of an administrative claim, its dualistic (material and procedural) nature and role in the structure of the right to judicial protection. Dissertation and monographic studies of Ukrainian scientists are summarized, including the latest works of 2022–2025, in which an administrative claim is considered through the prism of access to justice, guarantees of a fair trial and effective means of legal protection against public authorities. The conclusion is made about the need for further improvement of legislative regulation and judicial practice, taking into account modern challenges of public administration and European standards of the rule of law.

**Key words:** administrative claim, administrative justice, CAS of Ukraine, public legal relations, right to judicial protection, full judicial jurisdiction, public administration.

**Постановка проблеми.** Інституалізація адміністративного позову в КАС України стала одним із визначальних результатів судово-правової реформи та ключовою передумовою становлення вітчизняної моделі адміністративної юстиції. На це неодноразово звертали увагу у своїх працях В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда, О.М. Пасенюк, М.І. Смокович. Саме адміністративний позов, як слушно підкреслюють П.М. Рабінович, М.І. Козюбра, О.В. Скакун, забезпечує не декларативну, а реальну можливість реалізації конституційного права на судовий захист від рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у публічно-правовій сфері. Він виступає тим “процесуальним мостом”, який з'єднує конституційні гарантії з практикою щоденного функціонування органів публічної влади.

В умовах воєнного стану в Україні значно ускладнюється баланс між потребою оперативного, інколи жорсткого реагування держави на загрози національній безпеці та збереженням належного рівня гарантій прав і свобод людини. Запровадження спеціальних правових режимів, обмеження окремих прав, розширення дискреції органів публічної адміністрації, перерозподіл повнова-

жень між військовими та цивільними органами неминує породжувати нові категорії публічно-правових спорів. У такій ситуації саме адміністративний позов має забезпечувати ефективний судовий контроль за законністю рішень і дій суб'єктів владних повноважень, запобігати зловживанню владою, водночас не паралізуючи здатності держави діяти в екстремальних умовах. Від того, наскільки адекватно сконструйовані підстави подання позову, його предмет, способи захисту та процесуальні наслідки, залежить реальність судових гарантій для військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, членів сімей загиблих, інших вразливих груп.

Глибинні реформи публічного управління, пов'язані з децентралізацією, трансформацією системи центральних органів виконавчої влади, розвитком інституту надання адміністративних послуг, створюють нові формати взаємодії “людина – публічна адміністрація”. З одного боку, розширюється коло суб'єктів владних повноважень (органи місцевого самоврядування, ЦНАПи, суб'єкти, уповноважені на виконання публічних функцій); з іншого – ускладнюється структура правовідносин, у межах яких може виникати конфлікт інтересів. Це висуває підвищені вимоги до чіткості законодавчого визна-

чення того, хто саме, в якій якості й з якими вимогами може звернутися до адміністративного суду, а також до розуміння меж судового втручання у сферу дискреційних повноважень адміністрації. Адміністративний позов у такому контексті постає не лише як формальна процесуальна категорія, а як інструмент упорядкування й “прозорості” публічної влади.

Окремого виміру проблемі надає інтенсивна цифровізація публічного сектору та запровадження електронних форм взаємодії громадян з державою. Реєстрація заяв і звернень, отримання адміністративних послуг, комунікація з органами влади дедалі частіше відбуваються через електронні портали, мобільні додатки, автоматизовані інформаційні системи. Це породжує нові питання для інституту адміністративного позову: як кваліфікувати електронні рішення та повідомлення як акти чи дії суб’єкта владних повноважень; як фіксувати момент їх прийняття та доведення до відома особи; які особливості доказування в електронному середовищі; як забезпечити доступ до суду особам, які не мають достатніх цифрових компетентностей. Недостатня адаптація процесуальних форм до цифрової реальності може перетворити адміністративний позов із засобу розширення доступу до правосуддя на додатковий бар’єр.

Зростання кількості та складності публічно-правових спорів, зумовлених воєнними, соціально-економічними та управлінськими трансформаціями, робить питання ефективності адміністративного позову не лише теоретичними, а й прикладними. У судовій практиці виразно проявляються проблеми неоднакового тлумачення категорій «публічно-правовий спір», «належний відповідач», «належний спосіб захисту», застосування конструкцій “похідних” та “комплексних” вимог, поєднання вимог майнового й немайнового характеру. Все це напругу впливає на те, чи отримає особа реальний, своєчасний і повний захист, чи її позов буде залишено без руху, повернуто або відмовлено в задоволенні з формальних підстав.

**Стан наукової розробки проблеми.** Додатковий вимір актуальності формує потреба гармонізації національної моделі адміністративного судочинства з європейськими стандартами, про що слушно зазначають, зокрема, С.В. Шевчук, Н.Ю. Блажівська, В.М. Кравчук. Ідеться не лише про формальну відповідність вимогам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд, ефективний засіб юридичного захисту), а й про запровадження таких механізмів реалізації адміністративного позову, які відповідали б практиці ЄСПЛ та адміністративним традиціям країн ЄС. Це стосується, зокрема, стандартів обґрунтованості позовних вимог, пропорційності обраного способу захисту, меж перегляду дискреційних рішень адміністрації, ролі суду у відновленні порушеного стану.

Таким чином, проблема адміністративного позову сьогодні виходить далеко за межі вузько-процесуальної дискусії щодо його поняття чи елементів. Йдеться про комплексне переосмислення його місця й функцій у системі публічно-правового захисту, про здатність цього інституту ефективно відповідати на виклики воєнного часу, цифрової трансформації, реформ публічного управління та європейської інтеграції. Саме тому подальший науковий аналіз змісту, структури, передумов реалізації та практики застосування адміністративного позову набуває не лише теоретичного, а й виразного практико-орієнтованого значення. Стан наукової розробки проблеми. Тематика адміністративного позову системно опрацьовується українськими науковцями-адміністративістами вже понад два десятиліття. На початковому етапі ключовою була дискусія щодо вибору належної процесуальної форми – позовного провадження чи провадження за скагою; відповідні підходи були розроблені у працях дослідників

початку 2000-х років. Надалі предметом ґрунтовних досліджень стали правова природа, зміст і структура адміністративного позову, що відображено в роботах Е.Ю. Шведа, П.В. Вовка, Ю.С. Педька, К.М. Кобилянського, В.В. Середи, В.М. Котенка. Питання особливостей адміністративного позову як форми судового захисту прав у публічно-правовій сфері досліджувалися В.М. Бевзенком, В.Б. Городовенком, Н.Ю. Блажівською, а його місце в системі адміністративної юстиції – О.В. Кузьменком, Р.О. Куйбідою, І.Б. Коліушком. У сучасних роботах 2022–2025 рр. (В.М. Бевзенка, Н.Ю. Блажівської, В.М. Кравчука та ін.) адміністративний позов розглядається крізь призму доступу до правосуддя, гарантій справедливого судового розгляду та ефективних засобів юридичного захисту. Водночас комплексне осмислення адміністративного позову як центрального елементу механізму судового контролю за публічною владою й досі потребує подальшого розвитку.

*Метою наукової статті є вивчення правової природи, доктринального розвитку та сучасних викликів адміністративного позову у системі адміністративної юстиції України.*

**Виклад основного матеріалу.** Кодекс адміністративного судочинства України, поряд із закріпленням базових інститутів адміністративного процесу (правила підсудності, статус учасників процесу тощо), увів до національного законодавства і спеціальний інститут адміністративного позову. Аналіз норм КАС України дає змогу тлумачити інститут адміністративного позову як систему процесуальних приписів, що: визначають підстави звернення до суду з адміністративним позовом; встановлюють вимоги до форми й змісту позовної заяви; окреслюють предмет судового оскарження; регулюють процедуру подання позову, вирішення питання про відкриття провадження, розгляд справи по суті, ухвалення рішення та настання його правових наслідків.

Саме КАС України від 6 липня 2005 р. уперше надав терміну «адміністративний позов» законодавчого визначення. Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 3 КАС України адміністративний позов розумівся як звернення до адміністративного суду з вимогою про захист прав, свобод та законних інтересів у сфері публічно-правових відносин. У сукупності приписи п. 6 ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 105, ст. 106 КАС України дають підстави вважати, що законодавець закріпив адміністративний позов як процесуальну передумову відкриття провадження: він має подаватися до адміністративного суду у формі письмової позовної заяви, складеної відповідно до вимог КАС України.

Стаття 104 КАС України (у первісній редакції «Право на звернення до адміністративного суду») визначала коло суб’єктів, які можуть подати адміністративний позов: по-перше, це особа, що вважає порушеними свої права, свободи чи законні інтереси у публічно-правовій сфері; по-друге, суб’єкт владних повноважень – у випадках, прямо передбачених законом. Частина четверта ст. 105 КАС України містила систематизований перелік позовних вимог, які можуть бути заявлені позивачем з метою відновлення порушених прав, свобод чи інтересів.

Сукупний аналіз цих положень, у поєднанні зі ст. 2 КАС України, дає підстави стверджувати, що юридична сутність адміністративного позову як індивідуального правозахисного процесуального інструменту нерозривно пов’язана з потребою судового захисту прав, свобод та інтересів конкретної особи від протиправної поведінки (рішень, дій чи бездіяльності) суб’єктів владних повноважень у публічно-правовій площині.

Відтак адміністративний позов у контексті КАС України виступає основним процесуальним засобом, який забезпечує особі дієву можливість реалізувати право на звернення до адміністративного суду із позовними вимо-

гами про захист своїх прав, свобод і законних інтересів від порушень, допущених органами публічної влади, через здійснення правосуддя в адміністративній справі.

До ухвалення КАС України в українській науці адміністративного права точилася ґрунтовна дискусія щодо того, яка процесуальна форма – позовна чи скаргова – найбільш адекватно відповідає природі судового захисту прав особи від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. У монографічному дослідженні 2001 р. обґрунтовувалося, що саме позовна форма, на відміну від провадження за скаргою, є ознакою реального функціонування інституту адміністративної юстиції [1, с. 239]. В іншій праці 2003 р., присвяченій співвідношенню адміністративного позову та адміністративної скарги, з огляду на те, що звернення до суду зумовлене наявністю адміністративно-правового спору, робиться висновок: процесуальною підставою порушення справи в адміністративному суді має бути саме адміністративний позов [2, с. 52].

У монографії «Судовий адміністративний процес» (2003 р.) підкреслюється, що термін «скарга» акцентує на нерівності між тим, хто скаржиться, і тим, на кого скаржаться, що суперечить природі судового захисту суб'єктивних прав приватних осіб у сфері адміністративної юстиції. Водночас автор критично ставиться й до беззастережного закріплення в адміністративному судочинстві адміністративного позову як єдиного процесуального засобу захисту прав у публічно-правовій сфері. Враховуючи практику звернення до ЄСПЛ, пропонується використовувати для позначення процесуального засобу ініціювання захисту термін «заява» [3, с. 264].

У низці праць, присвячених судовому оскарженню незаконних дій органів виконавчої влади, доводиться, що термін «позов» найбільш адекватно відображає сутність судового вирішення адміністративно-правового спору, оскільки припускає юридичну рівність сторін та їх змагальність під час розгляду справи [4, с. 78]. Наголошується також, що принципово важливою ознакою адміністративного позову є можливість формулювання не лише вимоги про скасування незаконного акта чи рішення, а й вимог про відшкодування заподіяної шкоди, відновлення порушених прав приватної особи та покладення на відповідні органи чи посадових осіб обов'язку забезпечити їх примусову реалізацію [5; 6].

Сформульовані в цих дослідженнях підходи вплинули на вибір законодавцем моделі «повної судової юрисдикції», закріпленої в КАС України та заснованої на справжньому позовному провадженні. Така модель гарантує особі реальну можливість звернутися до адміністративного суду з позовом проти суб'єкта владних повноважень за захистом своїх прав і свобод.

У подальшій доктрині слушно підкреслюється, що розширення можливостей судового захисту приватних осіб у відносинах із публічною адміністрацією в умовах становлення громадянського суспільства й переосмислення ролі держави як відповідального перед громадянами інституту об'єктивно вимагало впровадження саме позовної форми захисту. Визнання суб'єкта владних повноважень відповідачем, покладення на нього обов'язку відповідати за свої рішення й дії (бездіяльність) перед громадянином чи юридичною особою на засадах рівності та доводити їх правомірність у суді розглядається як механізм забезпечення належного, відповідального та європейськи орієнтованого публічного управління в Україні [7, с. 33].

Після набуття чинності КАС України інтерес до проблематики правової природи адміністративного позову лише посилювався, що відобразилося у низці дисертаційних досліджень.

Так, у дисертації «Процесуальні акти-документи у адміністративному судочинстві» (2009 р.) обґрунтовано, що адміністративний позов має дуалістичний характер, поєднуючи матеріально-правову й процесуально-пра-

вову складові; сформульовано його дефініцію, виділено ознаки, що відрізняють його від інших процесуальних актів-документів (ухвал, постанов, заяв, клопотань тощо), і показано наявність спільних рис [8, с. 83–98].

В іншому дослідженні – «Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції» (2009 р.) – адміністративний позов трактується як вимога про здійснення правосуддя адміністративним судом, тобто як специфічна форма судового захисту прав та інтересів громадян [9].

У праці «Адміністративний позов і предмет захисту в адміністративному судочинстві» (2009 р.) Ю.С. Педько аналізує елементи адміністративного позову та його зв'язок із предметом судового захисту. Зроблено висновок, що адміністративний позов є процесуально оформленим вираженням вимог позивача у конкретній справі й відображає матеріальний конфлікт, який може бути зумовлений безпосереднім порушенням прав громадянина суб'єктом владних повноважень, правовою невизначеністю у публічно-правових відносинах або заподіянням шкоди та відмовою у її добровільному відшкодуванні [10].

Нові підходи до розуміння адміністративного позову як елементу права на судовий захист запропоновано в дисертації К.М. Кобилянського «Право фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді» (2010 р.). Автор підкреслює, що право на звернення з адміністративним позовом є центральним у структурі права на судовий захист: інші правомочності (право на участь у судовому розгляді, на судові рішення, на його виконання) є похідними від нього. Право на задоволення адміністративного позову розглядається як складна категорія, що поєднує матеріальний і процесуальний компоненти [11].

У дисертації «Публічно-правова скарга як засіб захисту особи від незаконних дій або бездіяльності публічної адміністрації» (2011 р.) адміністративний позов визначається через сукупність його ознак: наявність правової вимоги, що випливає з порушеного чи оспорюваного права й підлягає вирішенню у встановленому законом порядку; існування спору про право; наявність двох сторін із протилежними юридичними інтересами, які мають широкі можливості для захисту своїх прав у процесі [12, с. 10].

У дослідженні «Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів позивача та відповідача в адміністративному судочинстві України» (2011 р.) адміністративний позов трактується як процесуальний засіб, у межах якого суд вирішує питання про законність і обґрунтованість матеріально-правової вимоги однієї особи до іншої. Наголошується на самостійності цього інституту та його характерних ознаках: наявність порушених або невизнаних прав у публічно-правових відносинах, участь у процесі позивача й відповідача, існування права на пред'явлення позову, що реалізується лише після прийняття заяви судом до провадження [13].

Загалом у цей період сформувався значний масив досліджень, у яких адміністративний позов розглядається як історично сформований інститут, складова адміністративно-правового механізму функціонування адміністративної юстиції, юридичний факт у судовому процесі та особлива форма захисту прав у публічно-правовій сфері.

У подальші роки інтерес до проблематики не зменшився. У роботах 2022–2025 рр. детально досліджуються структура та ознаки адміністративного позову, співвідношення матеріально-правових і процесуально-правових аспектів права на адміністративний позов, умови реалізації цього права та місце адміністративного позову в системі засобів судового захисту. Окремі автори зосереджуються на аналізі подвійної природи права на адміністративний позов і його зв'язку з гарантіями доступу до правосуддя, інші – на ролі адміністративного позову як базового механізму ініціювання адміністративного судочинства.

вого процесу. В узагальнюючих працях і підручниках із адміністративного судочинства останніх років адміністративний позов послідовно характеризується як центральний елемент моделі адміністративної юстиції та ключова процесуальна форма реалізації права на судовий захист у публічно-правових відносинах.

**Висновок.** Отже, інститут адміністративного позову, закріплений КАС України, виступає концептуальним ядром сучасної моделі адміністративної юстиції та основним процесуальним інструментом реалізації права особи на судовий захист у публічно-правовій сфері. Законодавче оформлення цього інституту забезпечило перехід від скаргової моделі до повноцінного позовного провадження, побудованого на змагальності, юридичній рівності сторін і широких повноваженнях суду щодо контролю за публічною адміністрацією. Результати наукових досліджень, у тому числі останніх років, підтверджують складний, матеріально-процесуальний характер адміністративного позову та його ключову роль у гарантуванні доступу до правосуддя. Водночас залишається потреба в подальшому поглибленому аналізі ефективності функціонування цього інституту в умовах сучасних викликів публічного управління та вдосконаленні законодавства й судової практики відповідно до стандартів верховенства права.

Сучасний стан нормативного регулювання поняття адміністративного позову в Україні характеризується поєднанням конституційних засад, спеціальних приписів КАС України та окремих галузевих законів, що встановлюють особливості звернення до адміністративного суду в окремих категоріях справ. Водночас після масштабної реформи процесуального законодавства 2017 р. відбулася суттєва трансформація саме підходу до нормативного визначення адміністративного позову.

По-перше, на конституційному рівні адміністративний позов постає як інструмент реалізації права на судовий захист, закріпленого у ст. 55 Конституції України. Це право деталізується через завдання адміністративного судочинства (ст. 2 КАС України) – забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Таким чином, зміст адміністративного позову нормотворчо «підтягнуто» до стандартів ефективного засобу юридичного захисту.

По-друге, на рівні КАС України відбулася еволюція власне дефініції. Якщо в початковій редакції Кодексу термін «адміністративний позов» мав пряму законодавчу дефініцію як звернення до адміністративного суду щодо захисту прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах, то в чинній редакції цей підхід змінено. Стаття 4 КАС України містить розгорнуту систему легальних визначень (зокрема, «адміністративна справа», «публічно-правовий спір», «типові справи», «похідна позовна вимога» тощо), однак окремої дефініції «адміністративного позову» вже не подано. Натомість зміст цього поняття виводиться з комплексу норм – насамперед ст. 5, 160, 161, 169 КАС України.

Стаття 5 КАС України фактично окреслює матеріально-правовий вимір адміністративного позову, визначаючи способи судового захисту: визнання протиправними та скасування нормативних і індивідуальних актів, визнання дій/бездіяльності незаконними і зобов'язання вчинити чи утриматися від певних дій, встановлення компетенції суб'єкта владних повноважень, поєднання цих вимог із вимогою про відшкодування шкоди тощо. Сукупність передбачених законом способів захисту утворює нормативну сукупність можливих адміністративних позовних вимог.

Процесуально-правовий аспект адміністративного позову розкривається через приписи, що регулюють форму, зміст і подання позовної заяви. Норми КАС України встановлюють обов'язкові реквізити позову (найменування суду, сторін, зміст позовних вимог, обставини, докази, ціна позову в разі майнових вимог, спосіб судового захисту тощо), наслідки їх недотримання, підстави для повернення або залишення позову без руху, відкриття провадження та подальший рух справи. Після реформ 2017–2020 рр. ці приписи доповнено вимогами, пов'язаними з електронною формою звернення, використанням електронного підпису, можливістю подання позову та доказів через підсистему «Електронний суд».

Окремим проявом сучасного нормативного регулювання є деталізація видів позовних вимог та категорій справ. Перелік способів судового захисту, закріплений у ст. 5 КАС України, кореспондує з класифікацією адміністративних справ: щодо оскарження нормативно-правових актів, індивідуальних актів, дій чи бездіяльності, справ компетенційного характеру, справ про відшкодування шкоди. Водночас у спеціальних розділах Кодексу та в окремих законах (виборчі спори, справи щодо біженців, доступ до публічної інформації, податкові спори тощо) встановлюються особливості пред'явлення та розгляду адміністративних позовів, що конкретизує загальні приписи.

Важливим елементом сучасного стану є й те, що КАС України прямо орієнтує суд на застосування принципу верховенства права з урахуванням практики ЄСПЛ. Це означає, що тлумачення і застосування норм про адміністративний позов мають відповідати стандартам ефективного засобу правового захисту, доступності правосуддя, пропорційності втручання у права особи та іншим критеріям, виробленим у європейській судовій практиці.

Отже, нині поняття адміністративного позову в законодавстві України не має однієї формальної дефініції, але отримує нормативне наповнення через сукупність конституційних гарантій, загальних принципів адміністративного судочинства, переліку способів судового захисту та детальних процесуальних вимог до позовної заяви. Такий «розсіяний» спосіб регулювання поєднує гнучкість тлумачення із вимогою забезпечити реальну, а не формальну ефективність адміністративного позову як інструменту контролю за публічною владою.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Перепелюк В. Г. Адміністративний процес. Чернівці: Рута, 2001. 316 с.
2. Янюк Н. Щодо адміністративного судочинства: адміністративний позов чи адміністративна скарга? *Право України*. 2003. № 8. С. 52–55.
3. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес: монографія. Харків: Фірма «Консум», 2003. 464 с.
4. Осадчий А. Ю. Організаційно-правове забезпечення оскарження громадянами незаконних дій органів виконавчої влади у судах: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 176 с.
5. Кологойда О. Адміністративний позов як засіб захисту прав і законних інтересів учасників фондового ринку. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/07/15.pdf>
6. Лєгеа Ю. Методи публічного управління: адміністративно-правовий аспект. *Law. State. Technology*. 2021. Вип. 2. С. 25–30
7. Константи́й О. В. Судова форма захисту як провідний спосіб забезпечення верховенства права та законності у публічно-владних правовідносинах. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 1 (9). С. 33–44
8. Швед Е. Ю. Процесуальні акти-документи у адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 200 с.

9. Вовк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2009. 204 с.
10. Педько Ю. С. Адміністративний позов і предмет захисту в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 151–157.
11. Кобилянський К. М. Право фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 220 с.
12. Середа В. В. Публічно-правова скарга як засіб захисту особи від незаконних дій або бездіяльності публічної адміністрації: дис. канд. юрид. наук. Київ, 2011. 201 с.
13. Котенко В. М. Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів позивача та відповідача в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.

*Дата першого надходження рукопису до видання: 15.08.2025*  
*Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.09.2025*  
*Дата публікації: 26.09.2025*